

Gebruik van checklist “rijvaardigheid ouderen”

Grootschalige Belgische campagne voor 65+ autobestuurders

Sofie Boets, onderzoeker Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid (BIVV)

Ariane Cuenen, onderzoeker Instituut voor Mobiliteit (IMOB-UHasselt)

Samenvatting

Het Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid en het Instituut voor Mobiliteit/UHasselt bundelden de krachten voor de realisatie van een sensibiliserende checklist voor de rijvaardigheid van oudere autobestuurders. De checklist is gebaseerd op een bestaande Engelstalige tool. Op basis van 15 vragen kan een oudere persoon zelf een inschatting maken of hij/zij een risico zou kunnen lopen of vormen als bestuurder in het verkeer. Deze checklist kan eventueel ook gebruikt worden door verwanten van de oudere persoon. De checklist werd op ruime schaal verspreid in België in het kader van een campagne voor oudere bestuurders.

Inleiding

Door de vergrijzing zal tegen 2030 meer dan 25% van de autobestuurders in België 65 jaar of ouder zijn. Ook voor de wat oudere bestuurders is en blijft met de wagen rijden belangrijk voor de persoonlijke onafhankelijkheid en mentale gezondheid, maar met veroudering is er ook een stijging van ongevallenrisico (Martensen, 2014). Dit verhoogd risico wordt verklaard door:

- een grotere lichamelijke kwetsbaarheid waardoor men meer kans heeft op ernstige verwondingen in ongevallen;
- leeftijds- of ziekte-gerelateerde ontwikkelingen die leiden tot verminderingen in mentale en/of fysieke vaardigheden die voor het rijden relevant zijn;
- en tenslotte een hoger risico per afgelegde kilometer aangezien oudere bestuurders algemeen minder afstand afleggen dan jongere bestuurders.

Rijgeschiktheidsprocedure voor ouderen

In de huidige Belgische procedure hanteren artsen bij (een vermoeden van) verminderde rijgeschiktheid wettelijk bepaalde medische criteria om rijgeschiktheid te beoordelen en in geval van twijfel (alook in een aantal verplichte gevallen) wordt er doorverwezen naar het Centrum voor Rijgeschiktheid en voertuigAanpassing (CARA). De laatste jaren is er veel aandacht voor een getrapte of gefaseerd systeem van screening en beoordeling van rijgeschiktheid. In dit systeem neemt de complexiteit van testen toe om potentiële risico-bestuurders vroegtijdig te detecteren en om te assisteren in het beoordelings- en doorverwijzingsbeleid. Een getrapte benadering wordt gerechtvaardigd door het feit dat de oudere bestuurderspopulatie erg heterogeen is en er geen bewijs is dat leeftijdsgebaseerde rijgeschiktheidsevaluatie en/of -(her)keuring kosteneffectief is. De leeftijd van een oudere autobestuurder zegt immers maar weinig over zijn of haar rijgeschiktheid. De mentale en fysieke vaardigheden blijken veel belangrijker te zijn in het verklaren van de rijprestaties. Achteruitgang van deze vaardigheden kan het gevolg zijn van veroudering, maar ook van bepaalde medische aandoeningen.

In een getrappt systeem kan een eerste trap bestaan uit een zelf-evaluatievragenlijst (bijv. checklist), een tweede trap uit een set van klinische testen (bijv. mentale en fysieke testen) en een derde trap uit een rijtest.

De doelstelling van dit project was het lanceren van een sensibiliserende zelf-evaluatiechecklist voor oudere bestuurders in België.

Nut van een sensibiliserende checklist

Uit de literatuur blijkt dat zelf-evaluatievragenlijsten zoals een checklist waardevol kunnen zijn in het vergroten van het bewustzijn van bestuurders m.b.t. hun vaardigheden en problemen. Een beter inzicht in verminderde vaardigheden gecombineerd met advies over compensatiemogelijkheden wordt verondersteld de zelfregulerende aanpassing van rijpatronen en -gedrag te ondersteunen (Parkes & Medina, 2013). Een checklist kan een eerste fase vormen van een getrapte rijgeschiktheidsprocedure, maar het is belangrijk op te merken dat de checklist geen klinische evaluatie kan vervangen of een uitspraak kan doen of iemand rijgeschikt is of niet. De checklist beoogt vooral een sensibiliserend effect en kan helpen om het probleem bespreekbaar te maken. Indien nodig kan naar een oplossing worden gezocht zodat ouderen zo lang mogelijk veilig kunnen blijven autorijden en aan het verkeer kunnen blijven deelnemen, want mobiliteit is belangrijk voor de kwaliteit van leven.

Checklist 65+ bestuurder: Hoe rijvaardig bent u?

Alhoewel een checklist gebruikelijk is in heel wat landen om een eerste indicatie van rijgeschiktheid te krijgen, bestond dit niet in België tot de lancering van de checklist rijvaardigheid voor oudere bestuurders in oktober 2014. Deze werd door het BIVV en het IMOB/UHasselt, in samenwerking met o.a. seniorenverenigingen, ziekenfondsen en steden en gemeenten, wijd verspreid in het kader van een grootschalige campagne naar de Belgische populatie toe.

Na een internationale inventarisatie van bestaande zelf-evaluatievragenlijsten en op basis van een aantal vooropgestelde criteria werd de "Drivers 65 Plus" checklist van de "American Automobile Association - Foundation for Traffic Safety" (AAAFTS, 2013) geselecteerd als basis voor de Belgische checklist. Dit is een korte checklist waarbij de score gemakkelijk te berekenen is, bestaande uit zowel een papieren als online versie. Op basis van 15 vragen kan een oudere persoon zelf een inschatting maken of hij/zij een risico zou kunnen lopen of vormen als bestuurder in het verkeer. Deze checklist kan eventueel ook gebruikt worden door verwanten van de oudere persoon. De vragen zijn gerelateerd aan: (1) kennis van verkeersregels, huidig rijgedrag en gewoontes, (2) moeilijkheden in bepaalde verkeerssituaties (bijv. kruispunten), (3) medische aspecten (bijv. medicijngebruik) en (4) recente verkeersovertredingen en -ongevallen. Bij elke vraag zijn er 3 antwoordopties: (bijna) altijd, soms, (bijna) nooit. De eindscore valt binnen één van drie categorieën (Ok, Let op, Stop) met aangepaste aanbevelingen. Daarnaast worden per vraag praktische tips en aanbevelingen voor veilig rijden aangeboden. Wie op basis van de eindscore in de Stop categorie valt, krijgt het advies zeker deze suggesties voor verbetering te lezen bij de vragen waarop risicovol geantwoord werd, alsook om contact op te nemen met de huisarts om de resultaten te bespreken. De checklist bestaat in een online en een brochure versie en is vertaald in het Nederlands, Frans en Duits. De duidelijkheid en gebruiksvriendelijkheid ervan werden geëvalueerd bij een steekproef van de doelpopulatie.

Resultaten online checklist

Dat ouderen interesse hebben in hun rijvaardigheid, blijkt uit het hoge aantal invullers van de online checklist. Twee weken na de lancering hadden reeds 15.214 65-plussers deze ingevuld en één jaar later stond de teller op 24.905. Op basis van de verzamelde data na één jaar viel 42% van deze ouderen in de categorie 'Ok', 53% in de categorie 'Let op' en 5% in de categorie 'Stop'. De vragen waar ouderen doorgaans het meest risicovol op scoren, zijn:

- Ik denk dat ik langzamer reageer dan vroeger in gevaarlijke verkeerssituaties.
- Wanneer ik echt van streek ben, heeft dit een effect op mijn rijden.
- Ik bespreek met mijn arts of apotheker of en hoe de medicatie die ik neem mijn rijvaardigheid beïnvloedt.
- Kruispunten ervaar ik als lastig omdat er zo veel is om in het oog te houden vanuit alle richtingen
- Ik word kwaad van sommige verkeerssituaties.

Relatie checklist en rijvaardigheid/rijgeschiktheid

In het kader van verder onderzoek hebben 123 ouderen die de papieren checklist invulden, ook een rit gereden op de weg (gemiddelde leeftijd 78 jaar). Binnen deze groep viel 39% in de categorie 'Ok', 54,5% in de categorie 'Let op' en 6,5% in de categorie 'Stop'.

De rijvaardigheid werd gescoord door het CARA met de Vlaamse versie van de 'Test Ride for Investigating Practical fitness-to-drive' (TRIP, Akinwuntan et al., 2005). Er was een significante correlatie tussen de score op de checklist en de score op de TRIP: hoe beter de score op de checklist, hoe beter de score op de TRIP. Daarnaast maakte het CARA bij deze ouderen een beslissing over rijgeschiktheid. Personen die rijgeschikt werden verklaard, hadden ook een betere score op de checklist. Ondanks deze (kleinschalige) validatie van de checklist is het belangrijk om te benadrukken dat de checklist geen klinische evaluatie kan vervangen of een uitspraak kan doen of iemand rijgeschikt is of niet.

Conclusies

De sensibiliserende checklist rijvaardigheid voor oudere bestuurders werd eind 2014 op ruime schaal verspreid in België. Deze tool kan gezien worden als een eerste fase binnen een gewenste getrapte rijgeschiktheidsevaluatieprocedure. In een latere fase zullen ook tools ontwikkeld worden (o.a. voor artsen) waarbij de nadruk op de voorspellende waarde zal liggen. Meer informatie over de checklist rijvaardigheid alsook de online versie van de checklist is beschikbaar via www.senior-test.be. De checklist brochure kan besteld worden via shop@bivv.be of via het nummer +32 (0)2 244 15 18 bij het BIVV.

Referenties

- Akinwuntan, A.E., De Weerd, W., Feys, H., Pauwels, J., Baten, G., Arno, P., Kiekens, C. (2005) The validity of a road test after stroke. Arch Phys Med Rehabil. 2005;86:421-426.
- American Automobile Association - Foundation for Traffic Safety. Booklet: www.aaafoundation.org/sites/default/files/driver65.pdf ; Online tool: www.aaafoundation.org/node/153/take
- Martensen, H. (2014). Senioren in het verkeer. Mobiliteit en verkeersveiligheid van ouderen in België. Brussel: Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid. Beschikbaar op: http://bivv.be/frontend/files/userfiles/files/2014R14_Senioren_in_het_verkeer.pdf
- Parkes, L., Medina, F. (2013) Driving Choices for the Older Motorist The role of self-assessment tools. Transport Research Laboratory (TRL), February 2013. Royal Automobile Club Foundation for Motoring. Beschikbaar op: www.racfoundation.org/assets/rac_foundation/content/downloadables/driving_choices_for_the_older_motorist_lang_parkes_and_fernandez_medina_0213.pdf